

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У СИСТЕМІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

© Акіншина О.В., Плотніченко І.Б., 2006

Розглянуто питання вибору заходів, покликаних стимулювати дотримання договірної дисципліни. Враховуючи особливості правовідносин договірних забезпечень, визначено специфіку їхнього відображення в бухгалтерському обліку. Запропоновано узагальнену класифікацію рахунків для відображення в обліку операцій з використанням забезпечувальних обтяжень.

The issue of selecting the measures to stimulate contract implementation is under consideration. Taking into account the peculiarities the legal regulation of contract implementation, the particular features of its representation in accounting are defined. All the necessary accounts to show the representation in accounting are presented.

Постановка проблеми. У разі недосконалих правових механізмів захисту майнових інтересів суб'єктів економічних відносин, коли стабільність фінансової і господарської діяльності компаній залежить від надійності їхніх контрагентів, актуалізується проблема можливості забезпечити виконання договірних зобов'язань, як власних, так і контрагентів, та дослідження особливостей бухгалтерського обліку забезпечення виконання договірних зобов'язань.

Метою способів забезпечення є відновлення майнового становища потерпілого за рахунок додаткових джерел і попереджень, стимулювання боржника погрозою несприятливих наслідків.

Організація ефективного обліку виконання договірних зобов'язань сприятиме контролю за термінами їхнього виконання для запобігання негативним правовим наслідкам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв'язку з набранням чинності з 1 січня 2004 року Цивільного кодексу України та Господарського кодексу України правове регулювання механізму забезпечення виконання зобов'язань зазнало змін. Вказані кодекси є нормативно-правовими актами України, які містять базові положення про механізм забезпечення [1, 2].

Одним із нововведень чинного Цивільного кодексу України є таке забезпечувальне обтяження, як притримання, досвід практичного застосування якого незначний. У Господарському кодексі України наявні нові норми про оперативно-господарські санкції як окремих вид способів забезпечення.

Ухвалення цих кодифікованих актів розширило коло засобів забезпечення виконання зобов'язань, встановивши тим самим додаткові гарантії стабільного бізнесу для суб'єктів господарювання. Ускладнення цього процесу призводить до появи особливостей у відображенні в бухгалтерському обліку [4].

Формулювання цілей статті

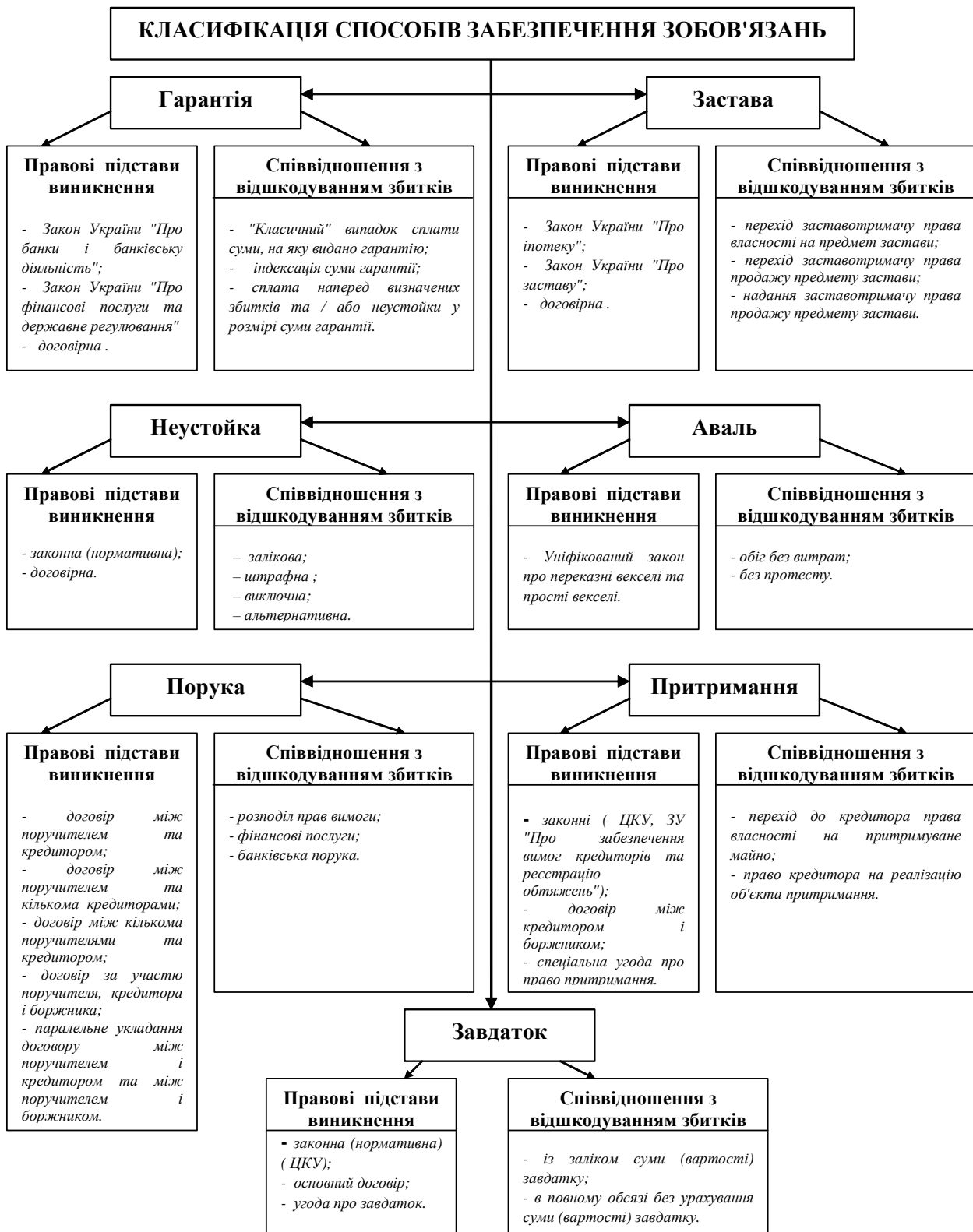
1. Розроблення класифікації способів забезпечення виконання договірних зобов'язань, із виявленням правових аспектів їхнього здійснення.

2. Визначення спільних рис та відмінностей забезпечувальних обтяжень у правовідносинах, їхнього впливу при відображенні в бухгалтерському обліку.

3. Розкриття та аналіз особливостей бухгалтерського обліку договірних забезпечень.

Виклад основного матеріалу. В умовах платіжної кризи і заплутаного законодавства юридичний аспект діяльності суб'єктів економічних відносин зараховують до головних аспектів їхнього господарювання. На практиці виникають ситуації невиконання зобов'язань добровільно чи належно. Охороняти інтереси найменш захищеної сторони договору – кредитора покликані способи

забезпечення виконання зобов'язань, які є додатковим зобов'язальним тягарем, який покладають на боржника для надійнішого захисту прав кредитора.

Класифікація способів забезпечення зобов'язань

Сьогодні постає питання вибору відповідного заходу стимулювання дотримання контрагентом договірної дисципліни. Визначальними чинниками вибору того чи іншого виду забезпечення є його якість і ціна.

Досліджуючи цю проблему, ми систематизували забезпечувальні обтяження, розкрили правові підстави виникнення і співвідношення з відшкодуванням збитків кожного з них. Класифікацію способів забезпечення виконання зобов'язань подано на рисунку.

Найширше практично застосовують сьогодні застава, поруку і гарантію, які найбільшою мірою захищають майнові інтереси суб'єктів господарювання.

Варто зазначити, що за своєю правовою природою способи забезпечення виконання зобов'язань є або мірою відповідальності, або мірою захисту. Проте ті й ті є санкціями. До першої групи належать неустойка та завдаток (стягнення неустойки або завдатку можливе лише з винного правопорушника, якщо інше не передбачено договором), до другої – застава, гарантія, порука та притримання.

Розгляд змісту способів забезпечення виконання зобов'язань дає можливість зарахувати їх або до заходів цивільно-правової відповідальності (спрямовано лише на забезпечення основного зобов'язання і погашення збитків кредитора – штрафна неустойка), або до заходів матеріальної відповідальності (додаткове обтяження боржника незалежно від наявності негативних наслідків – застава і гарантія).

Під впливом правового регулювання механізму виконання зобов'язань формується специфіка відображення у бухгалтерському обліку. Для цього доцільно розмежувати всі заходи забезпечення контрактів на два види: ті, що створюють зобов'язальні правовідносини між боржником і кредитором, це – неустойка, притримання, застава, завдаток; ті, застосування яких приводить до виникнення правовідносин між кредитором, боржником, ще й третьою особою, яка забезпечує зобов'язання боржника. До таких способів забезпечення зобов'язань зараховуємо поруку, аваль і гарантію.

Так, в бухгалтерському обліку поручителя (аваліста, гаранта) і кредитора на дату укладення договору, сума, на яку надано поруку (аваль чи гарантію), відображається на позабалансових рахунках 05 “Гарантії та забезпечення надані” і 06 “Гарантії та забезпечення отримані” відповідно. Списання суми забезпечення із зазначених рахунків може провадитися на дату: виконання боржником зобов'язань перед кредитором; виконання поручителем зобов'язань перед кредитором; відмови кредитора від належного виконання зобов'язань, запропонованого боржником або поручителем; переведення боргу за основним зобов'язанням на іншу особу; наступну за датою, до якої видано забезпечення [3, 4].

У табл. 1 наведено кореспонденцію рахунків за типовими операціями використання поруки, авалю та гарантії. Дослідження обліку поруки, авалю та гарантії дало змогу виявити певні спільні риси та відмінності у разі виконання третьою особою зобов'язання перед кредитором.

Таблиця 1

Типові операції у разі використання поруки, авалю чи гарантії

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
А) в обліку особи, що забезпечує виконання зобов'язання (поручителя, аваліста чи гаранта (не банку):			
1	Укладення договору поруки (надання авалю чи гарантії)	05	-
2	Перерахування суми заборгованості поручителем (авалістом чи гарантом) кредитору	377/кредитор	311
3	Набуття поручителем (авалістом, гарантом) прав вимоги до боржника	377/боржник	377/кредитор
4	Списання забезпечення	-	05
5	Отримання поручителем (авалістом, гарантом) у порядку регресу відповідної суми від боржника	311	377/боржник
Б) в обліку кредитора:			
1	Реалізація товарів боржнику	361	702
2	Нарахування податкових зобов'язань з ПДВ	702	641
При отриманні поруки чи гарантії			
3	Укладення договору поруки (отримання гарантії)	06	-
4	Отримання відшкодування за товар від поручителя (гаранта)	311	685

1	2	3	4
5	Погашення дебіторської заборгованості покупця	685	361
6	Списання забезпечення	-	06
При отриманні авалю			
3	Отримання векселя в рахунок поставлених товарів (виконаних робіт, наданих послуг)	341	361
4	Отримано аваль векселя	06	-
5	Отримання платежу за векселем від аваліста	311	341
6	Списання суми авалю	-	06
В) в обліку боржника:			
1	Оприбуткування товарів, отриманих під забезпечення порукою (гарантією)	281	631
2	Відображення податкового кредиту з ПДВ	641	631
При забезпеченні порукою чи гарантією			
3	Погашення поручителем (гарантом) заборгованості за товар перед кредитором і виникнення заборгованості перед поручителем (гарантом)	631	685
4	Погашення боржником (принципалом) заборгованості перед гарантом	685	311
При забезпеченні авалем			
3	Видання векселя в рахунок заборгованості щодо отриманих товарів (робіт, послуг)	631	621
4	Погашення зобов'язань за векселем авалістом перед кредитором та виникнення зобов'язань перед авалістом	621	685
5	Погашення векселедавцем (боржником) заборгованості перед авалістом коштами	685	311

У спрощеному вигляді розкрито механізм бухгалтерського обліку забезпечення виконання зобов'язань за участі двох сторін зобов'язальних правовідносин. Найпоширенішим способом таких забезпечень є неустойка – визначена у договорі сума, яку боржник зобов'язаний сплатити кредитор у разі невиконання або неналежного виконання основного зобов'язання. Неустойку також визначають як міру відповідальності за порушення зобов'язань.

Особливості бухгалтерського обліку неустойки наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Бухгалтерський облік неустойки

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
А) в обліку кредитора:			
1	У разі пред'явлення кредитором вимог до покупця (постачальника, підрядника) щодо сплати неустойки (на дату набрання чинності рішення суду)	374	715
2	Погашення неустойки	311	374
Б) в обліку боржника:			
1	На дату визнання суми претензій щодо сплати неустойки або на дату набрання чинності рішенням суду щодо стягнення суми неустойки виникають витрати	948	685
2	Погашення боржником зобов'язань за неустойкою	685	311

Для забезпечення інтересів кредиторів чинним Цивільним кодексом України введено новий вид забезпечувальних обтяжень – притримання .

Право притримання визначається тим, що кредитор, який правомірно володіє річчю, що підлягає передаванню боржникові або особі, вказаній боржником, у разі невиконання ним у строк зобов'язання щодо оплати цієї речі або відшкодування кредитором пов'язаних з нею витрат та інших збитків має право притримати її у себе до виконання боржником зобов'язання.

Хоча в правовому аспекті притримання відрізняється від широко застосовуваної застави, та в бухгалтерському обліку простежено аналогію. Складність відображення в обліку притримання, як і застави, залежить від того, чи переходить право власності на притримане майно (об'єкт застави) до кредитора чи ні.

У табл. 3 відображено особливості бухгалтерського обліку операцій з притримання майна (застави).

Таблиця 3

Основні операції бухгалтерського обліку з притримання майна (застави)

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
А) в обліку кредитора (заставотримача)			
При переході притриманого майна (об'єкта застави) у власність кредитора			
1	Отримання забезпечення зобов'язань з оплати поставленого товару у вигляді притримання (застави) майна	06	-
2	Оприбуткування на баланс притриманого (заставленого) майна після переходу його у власність заставотримача	281	361
3	Відображення податкового кредиту у зв'язку з оприбуткуванням притриманого (заставленого) майна	641	361
4	Списання отриманого забезпечення	-	06
Право власності на притримане майно (об'єкт застави) не переходить до кредитора:			
1	Отримання забезпечення зобов'язань	06	-
2	Реалізація кредитором притриманого (заставленого) майна після невиконання боржником забезпеченого зобов'язання	377	702
3	Нарахування податкових зобов'язань за реалізованим заставленим (притриманим) майном	643	641
4	Відображення кредиторської заборгованості перед боржником за реалізованим (заставленим) притриманим майном	704	685
5	Залік кредиторської заборгованості перед боржником за притримане (заставлене) майно з дебіторською заборгованістю кредитора за поставленим товаром	685	361
6	Списання забезпечення отриманого	-	06
7	Відображення податкового кредиту з ПДВ	641	644
8	Отримання коштів від покупця притриманого (заставленого) майна	311	377
Б) в обліку боржника (заставадвця)			
1	Надано забезпечення у вигляді притримання (застави) майна	05	-
2	Передача товарів у притримання (заставу)	283/товари в заставі	281
3	Відображення переходу права власності на притримане (заставлене) майно до заставотримача	377	702
4	Нарахування податкових зобов'язань з ПДВ	702	641
5	Списання собівартості проданих товарів	902	283
6	Залік заборгованості із заставотримачем (кредитором)	631	361
7	Списання наданого забезпечення	-	05

Аналіз способів забезпечення зобов'язань показав, що найдоступнішим способом є завдаток. Для бухгалтерського обліку виданих (отриманих) завдатків відповідних синтетичних рахунків немає. Але з погляду бухгалтерського обліку (на відміну від правового регулювання) завдаток у вигляді грошової суми аналогічний виданому (отриманому) авансу. Тому видані завдатки (у боржника) потрібно враховувати на субрахунку 371 "Розрахунки по авансах виданих", а отримані (у кредитора) – на субрахунку 681 "Розрахунки по авансах отриманих".

Необхідно зауважити, що абсолютно новими і прогресивними положеннями Господарського кодексу України є норми про оперативно-господарські санкції. Призначення оперативно-господарських санкцій – гарантувати належне виконання господарського зобов'язання.

Враховуючи те, що способи забезпечення виконання зобов'язань, визначувані Цивільним кодексом України, мають ідентичний правовий характер, можна стверджувати, що оперативно-господарські санкції є окремим видом способів забезпечення виконання зобов'язань.

Особливістю оперативних санкцій є те, що вони не виражені безпосередньо в грошовій формі, їхнє застосування має іншу мету: негативні наслідки для порушника у вигляді припинення зобов'язання, зміна його істотних умов або виникнення таких порушень в майбутньому.

Основними перевагами оперативно-господарських санкцій вважають:

- диспозитивність у виборі санкції;
- презумпція відповідальності порушника;
- мобільність застосування санкції;
- односторонній порядок застосування санкції;
- штрафний характер санкції.

Завдяки вказаним перевагам оперативно-господарські санкції порівняно з іншими способами забезпечення виконання зобов'язань є привабливішими.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Дослідження способів забезпечення зобов'язань дало змогу розробити їхню класифікацію із зазначенням двох основних ознак: правових підстав виникнення і співвідношення з відшкодуванням збитків.

2. Визначення особливостей правовідносин договірних забезпечень дало змогу виявити спільні і відмінні риси в організації їх бухгалтерського обліку.

3. Здійснено узагальнену кореспонденцію рахунків для відображення в обліку забезпечувальних операцій, що сприятиме підвищенню ефективності бухгалтерської праці для запобігання негативних наслідків.

Подальші дослідження в сфері забезпечення виконання договірних зобов'язань в системі бухгалтерського обліку спрямовані на розроблення класифікації та систематизацію забезпечення кредитних зобов'язань в банківських установах України.

1. Цивільний кодекс України // <http://www.rada.gov.ua/>; 2. Господарський кодекс України // <http://www.rada.gov.ua/>; 3. Астахов В.П. Бухгалтерский (финансовый) учет: Учебн. пособие. Серия “Экономика и управление” – Ростов н/Д., 2002. 4. Єфімов С., Андреева Н. Забезпечення виконання зобов'язань // Бухгалтерія. 2004. 5. <http://www.dtk.com.ua/show/3cid01586.html>. 6. <http://www.vobu.com.ua/ua/catalog/banktools/articles.7-htm>.

УДК 334.722+336.221

Л.В. Андрейків

Інститут підприємництва та перспективних технологій
при Національному університеті “Львівська політехніка”

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМЦІВ-ФІЗИЧНИХ ОСІБ

© Андрейків Л.В., 2006

Досліджено основні недоліки у застосуванні спрощеної системи оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності – фізичних осіб, проаналізовано наявні проблеми та запропоновано напрями удосконалення функціонування системи.

It is investigated the main faults of application of simplified system of taxation of enterprise activity subjects - physical persons' activity, is analysed the problems, which exist and is proposed the ways of its functioning improvement.

Постановка проблеми. Податкова система є головним інструментом узгодження індивідуального інтересу підприємця і суспільних інтересів. Цілеспрямована виважена політика у цій сфері є головною умовою економічного та соціального розвитку суспільства.